
Ювілеї. Персоналії

Храмов Юрій Олексійович (до 75-річчя від дня народження)

Відомому українському вченому та організатору науки, видавцю, знаному фахівцю в галузі історії науки, теорії та історії наукових шкіл, історії НАН України, киевознавства й наукового книговидання виповнилося 75. Він народився 14 травня 1933 р. у Харкові. У 1956 р. закінчив фізико-математичний факультет Київського педагогічного інституту, в 1956—1959 рр. викладав фізику в середній школі в Києві. З 1960 р. його видавнича та наукова діяльність пов'язана з Національною академією наук України. У 1960—1964 рр. він — науковий редактор Головної редакції Української Радя-

нської Енциклопедії, у 1964—1992 рр. працював у видавництві „Наукова думка” (з 1967 р.— головний редактор, з 1975 р.— директор). З 1986 р. Ю.О. Храмов очолює відділ історії науки і техніки Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України.

Ю.О. Храмов перший почав досліджувати історію науки та її окремі напрями через наукові школи, зокрема в Україні, і значно удосконалив теорію і практичне застосування цього феномену науки, заклавши основи нового наукового напрямку на межі історії науки і наукознавства — „школознавства”. Він розробив модель сучасної наукової школи, встановив її характерні ознаки та структури, в яких вона виникає і розвивається, роль різних факторів у формуванні шкіл. Розроблену модель використав для пошуку наукових шкіл у фізиці, зокрема у фізиці України, водночас показавши можливість використання моделі в інших науках. На її основі здійснив ідентифікацію низки неформальних колективів фізиків кінця ХІХ ст.— першої половини ХХ ст. з науковими школами, вперше дослідив їх виникнення, становлення і розвиток, характерні риси, внесок у закладання основ сучасної фізики, її окремих напрямів, визначив персональні склади цих шкіл. Реконструював творчі портрети засновників і керівників досліджуваних шкіл в контексті їх наукової, організаційної та педагогічної діяльності, кожного з них розкрив як вчено-

го, вчителя та людину. Це дістало втілення в його монографіях „Наукові школи в фізиці” (1977) та „Історія формування й розвитку фізичних шкіл на Україні” (1991), підготовлених до друку під його керівництвом колективній монографії „Наукові школи в Україні”.

Він розкрив історію низки фізичних напрямів і фундаментальних теорій, їх генезис та логіку розвитку, запропонував і науково обґрунтував періодизацію розвитку фізики, встановив її основні періоди і етапи. Запровадив у науковий обіг чимало нових і маловідомих фактів з історії фізики, відновив ряд пріоритетів, провів уточнення й узагальнення, в тому числі в історії фізики України. Цьому присвячено його численні публікації, зокрема ґрунтовна узагальнююча монографія „Історія фізики” (2006) — перше комплексне видання, в якому історія фізичної науки подана як історія фундаментальних ідей, теорій і окремих напрямів у рамках розробленої періодизаційної схеми розвитку та в історико-культурному контексті, а також у біографіях її провідних діячів і через призму низки фізичних шкіл.

Ю.О. Храмов зробив істотний внесок у розвиток біографістики, ввів у науковий обіг чимало персоналій, зокрема несправедливо забутих або репресованих у період сталінщини в Україні. Це дістало узагальнення і висвітлення в його книгах „Фізики” (1977, 1983), „Історія фізики” (2006), „Кияни” (2004).

Ю.О. Храмов сприяв утвердженню погляду на історію науки як на частину загальної громадянської історії, складову історії культури. На широкому матеріалі літературних і архівних джерел він адекватно реконструював події з історії створення й становлення Української академії наук та її подальшого розвитку. Це відображено в його спільних із співробітниками монографіях „Рання історія Академії наук України” (1918—1921) (1993) та „Історія Національної академії наук України. 1918—1998 в суспільно-політичному контексті” (2000), а в мо-

нографії „Природознавство в Україні до початку ХХ ст.” (2001) вперше досліджено виникнення та розвиток природничих наук в Україні в світовому контексті. Окремі фрагменти історії природничих і технічних наук України, написаних під орудою Ю.О. Храмова, увійшли як окремі розділи до п'ятитомної „Історії української культури”. В останні роки Ю.О. Храмов плідно працює в галузі киевознавства. Він є одним з авторів довідкових видань „Кияни” і „Київ” та відповідальним редактором тритомника про Київ — „Нарис історії Києва”, „Визначні пам'ятки Києва” та „Кияни”.

Ю.О. Храмовим розроблено наукові засади реконструкції національної історії науки України, показано, що адекватно внесок учених України, історію її науки необхідно відтворювати тільки в світовому контексті, а також в контексті її національної історії, особливостей історико-культурного розвитку. Тому, зокрема досліджуючи ранню історію Української академії наук, він розглядає її в тісному зв'язку з процесами державотворення в Україні. Наслідком цього стала його монографія у співавторстві з Ю.В. Павленком „Українська державність в 1917—1919 рр. (історико-генетичний аналіз)” (1995). А його монографія «„Справа” УФТІ. 1935—1937» (1998, у співавторстві) розкриває ранню історію Харківського фізико-технічного інституту на тлі подій 30-х років ХХ ст. в Україні.

Як видавець Ю.О. Храмов у 70—80-х роках ХХ ст. заклав основи академічного книговидання в Україні, започаткував видання багатотомної „Бібліотеки української літератури”, тритомного російсько-українського словника наукової термінології, тематичних енциклопедичних довідників, серії наукових біографій діячів української науки і культури.

Чимало сил та енергії Ю.О. Храмов віддає науково-організаційній і громадській діяльності. Він з 1993 р.— голова Українського товариства істориків науки, з 1986 р.— головний редактор пе-

ріодичного збірника „Нариси з історії природознавства і техніки” та з 1997 р.— біографічного щорічника „Імена України”, з 2000 р.— заступник головного редактора журналу „Наука і наукознавство” та з 2005 р.— культурологічного журналу „Софія”, в 1981—1992 рр. був членом Комісії України в справах ЮНЕСКО.

Ю.О. Храмов з 1986 р. є керівником Республіканського наукового семінару з історії науки та з 2004 р.— головою спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальності „історія науки і техніки” при Центрі досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України.

Вагомим є прикладне значення результатів, одержаних Ю.О. Храмовим. Фактичний матеріал з історії фізики і наукових шкіл, історії природознавства в Україні та історії НАН України використовується в курсах з історії науки у вузах, при написанні історичних огля-

дів, а розроблена модель наукової школи — для пошуку шкіл у науці.

Ю.О. Храмов — автор близько 200 наукових праць, в тому числі 9 монографій (з них 3 — індивідуальні), 5 довідників та 3 науково-популярних видань — „Атом і людина” (1966), „Путівник по космосу” (1970) та „Азбука мікросвіту” (1972). Він є керівником наукового колективу істориків науки Центру, координує діяльність українських істориків науки. Підготував 2 докторів та 13 кандидатів наук. Ю.О. Храмов — вчений високої кваліфікації, який збагатив історію і культуру України вагомими результатами. Нагороджений орденом „Знак Пошани” (1981).

Як людину і керівника його вирізняють висока працездатність і цілеспрямованість, почуття обов’язку, енергія та оптимізм, доброзичливість і вимогливість до себе та співробітників, простота в поведженні та почуття гумору.

Колектив Центру бажає ювіляру міцного здоров’я, щастя та нових творчих успіхів.

*Колектив Центру досліджень
науково-технічного потенціалу та історії науки
ім. Г.М. Доброва НАН України
Редакційна рада та редакційна колегія
журналу „Наука та наукознавство”*